

Kříže u Cotkytle

Boží muka, kříže, výklenkové kapličky, trojiční sloupy a plastiky světců jsou neodmyslitelnou součástí sídel a krajiny zemí Koruny české. Drobné sakrální stavby, které jsou jedním z projevů široké oblasti lidové zbožnosti, příjemně dotváří celkový obraz českého, moravského i slezského venkova. Mnozí s nás prochází kolem těchto památek téměř bez povšimnutí a málokdo si položí otázku, proč a kým byly postaveny.

Kříže v krajině byly u nás stavěny od období středověku, ve větším počtu pak od 17. století. Kříže měly nejprve původ misijní nebo se objevovaly jako znamení smrti. Časem se začaly stavět tzv. smírčí kříže, jenž připomínaly místa nejčastěji spojená se zločinem či neštěstím. Později se motivace výstavby rozšířila na památku různých radostných nebo naopak smutných událostí, na ochranu majetku, úrody atd. Kříže mohly být užity i jako hraniční znamení nebo označení křižovatek a cest.

Spontánní aktivity stavitelů dostaly v průběhu věků jistý řád, který sjednocoval kroky zájemců o vztyčení nějaké menší sakrální stavby. Každý zakladatel neboli fundátor musel o realizaci předem požádat u církevních úřadů. Dále měl zavázat sebe a další držitele nemovitosti k následnému udržování zamýšlené stavbičky. Pokud nebyl tento závazek určen, mohlo dojít ke zřízení nadace na údržbu. Zabezpečení budoucnosti památky bylo velmi důležité, bez zajištění prostředků by stavba nemohla být posvěcena. Mezi další předpoklady patřil vkusný a důstojný návrh díla. Po splnění podmínek obdržel žadatel biskupskou licenci na provedení a památka pak byla zpravidla za velké účasti věřících posvěcena. Posledním úředním krokem byla intabulace čili zapsání drobné církevní stavby do pozemkové knihy.

Díky výše psanému úřednímu postupu lze dnes v archivech dopátrat informace o původu křížů u Cotkytle. Bohužel nám zřejmě navždy zůstanou utajeny důvody fundátorů a jejich motivace ke vztyčení křížů. Každý kříž měl svůj vlastní příběh, který se zpravidla písemně nezaznamenával a možná se pouze ústně předával v rodině zakladatele. Ale i když byly důvody ke stavbě různé, v první řadě byly kříže určeny k veřejné zbožnosti. Byly vyzváním k zastavení a modlitbě. Lze si přát, aby to tak bylo i dnes a kříže v krajině a obci nebyly vnímány pouze jako umělecky opracovaný materiál.

Podle archivních záznamů stály na počátku 20. století v obci Cotkytle a v okolí tyto kříže:

1. Kříž kamenný u kostela v Cotkytli. Zřízen byl od Antonína Dittricha a jiných dobrodinců v roce 1797. Postaven byl bez závazku.
2. Kříž dřevěný u Cotkytle. Založil jej v roce 1799 Josef Knápek, sedlák v Cotkytli č. 31. Závazek ležel na statku č. 31 v Cotkytli.
3. Kříž dřevěný u Cotkytle. Zřídil jej v roce 1799 Josef Purkert, dědičný rychtář v Cotkytli č. 87. Závazek ležel na familiantském statku v Cotkytli č. 87.
4. Kříž dřevěný u Cotkytle. Postaven v roce 1808 od Jana Knápka, sedláka v Cotkytli č. 45. Závazek byl dán na selský statek fundátora.
5. Kříž dřevěný v Janoušově. V roce 1834 kříž zbudovala obec Janoušov, na které také ležel závazek.
6. Kříž dřevěný v Herborticích. Vztyčit jej nechal v roce 1835 Jan Beran, sedlák v Herborticích č. 24. Závazek ležel na gruntu v Herborticích č. 24.
7. Kříž kamenný v Herborticích. Vystavět kříž dal v roce 1851 Jan Beran, sedlák v Herborticích č. 23. Tam také ležel závazek.

- 8.** Kříž kamenný v Janoušově. Monument stál od roku 1856 díky Kristiánu Valentovi, familiantu v Janoušově č. 11. Závazek byl na familiantském statku v Janoušově č. 11.
- 9.** Kříž kamenný v Cotkytli. Zbudovat jej dal na přelomu let 1856 a 1857 Michal Jureček a jeho manželka Mariana, majitelé selského statku v Cotkytli č. 28. Vlastníci téhož statku byli vázáni k péči o kříž.
- 10.** Kříž železný na kamenném podstavci v Herborticích u č. 37 nechala vystavět a závazek na sebe vzala obec Herbortice v roce 1864.
- 11.** Kříž dřevěný u Cotkytle. Založil jej v roce 1875 František Skala, sedlák v Cotkytli č. 84. Tam také ležel závazek.
- 12.** Kříž železný na kamenném podstavci u Cotkytle nechali v roce 1883 vystavět Antonín a Kateřina Bartošovi, majitelé selského statku č. 83 v Cotkytli. Závazek ležel na řečeném statku.
- 13.** Kříž železný na kamenném podstavci* u Cotkytle při cestě do Janoušova nechal ke cti a chvále Boží postavit v roce 1888 Florián Thun, sedlák v Cotkytli č. 102. Zhotovení kříže bylo financováno také z dědictví po zemřelém Josefu Thunovi (†1883). Udržovací jistina neb závazek na údržbu kříže ležel na selském statku v Cotkytli č. 102.
- 14.** Kříž dřevěný v Cotkytli. V roce 1890 byl instalován z popudu Antonína Štorka, majitele domku se zahradou v Cotkytli č. 64. Závazek byl na zahradnickém statku v Cotkytli č. 64.

* Kamenný podstavec nese na přední straně nápis ve čtyřech řádcích: “Ke cti a chvále Boží postaveno nákladem Josef a Floriana Thunn roku 1888“. Hranolový sokl kříže má na přední straně figurální reliéf stojící Panny Marie, která drží levou rukou Ježíška, v pravé má žezlo. Oba mají korunu. Boční stěny soklu pokrývá voluta se závitem dole. Sokl je ukončený výrazně přesahující profilovanou římsou. Do kamenného soklu je zapuštěn litinový kříž negotického tvarosloví s výjevem Kalvárie. Latinský kříž se zdobně rozšířenými a rostlinným ornamentem zdobenými břevny nese tělo ukřížovaného Krista. V místech křížení nad Kristovou hlavou se nachází v orámování titulatura INRI. Z místa křížení břevna vycházejí čtyři šikmé paprsky. Pod nohama Ukřížovaného je umístěn oválný a dnes (v roce 2017) již prázdný medailon lemovaný vavřínovým věncem. Kříž je u patky zdobené rozvlinami a doplněn litinovými figurálními reliéfními plastikami po stranách stojících Panny Marie a Jana Křtitele. Ze zadní strany je kříž podepřen kovanou opěrkou.

Mgr. Tomáš Thun
Muzeum Moravská Třebová